
Escrits amb data

per Tomàs Garcés

9 de juny de 1973

Em ve a les mans, en ordenar uns prestatges de llibreria, menut i amagadís, un llibret de la col·lecció «Les Contemporains» que editava la casa Stock a París l'any 23. Són les *Douze Chansons* de Maeterlinck. D'aquest autor n'havia llegit primer algunes obres teatrals: *La Intrusa*, *Interior*, *L'ocell blau...* Totes amb aquell aire de misteri agredolç, en què la mort arriba com un ocell suau en ple silenci. La meua lectura de les *Dotze cançons* és posterior. Segur que Junoy s'havia inspirat en aquests volumets grocs i de preu tan modest (un franc, o sia, cinquanta cèntims d'aleshores), en suggerir-nos el format d'«Els Poetes d'Ara».

Rellegeixo els poemes de Maeterlinck i hi trobo el mateix ambient de misteri. Em sobta, de seguida, la mena de màgia que hi assoleix l'adjectiu numeral. Sobretot el tres i el set que hi dominen. «*Ils ont tué trois petites filles/ Trois serpents sifflèrent trois ans/ Trois agneaux broutèrent trois ans/ Trois archanges veillèrent trois ans/ Les trois soeurs aveugles... attendent sept jours/ Les sept filles d'Orlamonde... ont allumé leurs sept lampes/ Elle avait trois couronnes d'or/ J'ai cherché trente ans, mes soeurs.../ Vous avez seize ans, mes soeurs/*, etc.

Una altra característica d'aquest recull és la perfecta simetria, dintre d'una gran simplicitat de llenguatge, amb què són construïdes les estrofes. Així, la tercera cançó fa:

*Ils ont tué trois petites filles
pour voir ce qu'il y a dans leur coeur.
Le premier était plein de bonheur;
et partout où coula son sang
trois serpents sifflèrent trois ans.*

*Le deuxième était plein de douceur,
et partout où coula son sang
trois agneaux broutèrent trois ans.*

*Le troisième était plein de malheur,
et partout où coula son sang
trois archanges veillèrent trois ans.*

Damunt la base d'uns elements persistents, en un mateix espai de temps, jugant amb l'enumeració: el primer, el segon, el tercer (com en una rondalla) i la repetició «era ple de», s'estableix una triple escala «bonheur - douceur - malheur», «serpents - agneaux - archanges», «sifflèrent - broutèrent - veillèrent»...

Una altra escala triple és la que ondula en la cançó número set, també entre elements repetits, constants:

*Elle avait trois couronnes d'or,
à qui les donna-t-elle?*

*Elle en donne une à ses parents:
ont acheté trois réseaux d'or
et l'ont gardée jusqu'au printemps.*

*Elle en donne une à ses amants.
Ont acheté trois rêts d'argent
et l'ont gardée jusqu'en automne.*

*Elle en donne une à ses enfants.
Ont acheté trois noeuds de fer,
et l'ont enchaînée tout l'hiver.*

«Parents - amants - enfants»; «réseaux d'or - rêts d'argent - noeuds de fer»; «printemps - automne - hiver»... Només el verb ha fallat. S'ha repetit una vegada: «gardée - gardée - enchaînée». És curiós que Maeterlink hagi negligit el seu sistema en no trobar —ni cercar, potser— un verb que diversifiqués les tres accions. Les portes closes, la clau perduda, les llànties que s'apaguen, les sales innombrables, les grutes que deixen veure només l'oceà per una esquerdada, la por vaga, l'espera eterna, la mort inexorable, són temes que lliguen amb els del teatre de misteri del mateix autor.

La cançó 10 és el diàleg d'una doble angoixa. Parlen mare i filla. «*Il va s'éloigner*», diu la primera. (És el navili? És el pare? O l'amant?) La filla veu, en canvi, el que s'acosta. I és sempre el joc, els itineraris inversos del qui se'n va i de la mort que arriba. El poema té una mica l'aire d'«El Rei dels Verns», un aire trepidant, sacsejat, sincopat, diríeu...

Hi ha, en alguns d'aquests poemes, un element retòric digne de ser subratllat. És el parentesi que s'intercala a cada estrofa. Pot ser sempre el mateix (el «*Mon enfant, j'ai peur*» de la cançó 5), o alternat («*Esperons encore*» i «*Elles, vous et nous*» de la cançó 4) o en gradació de verb («*Otez les bandeaux d'or*», «*Gardez les bandeaux d'or*», «*Serrez les bandeaux d'or*» de la cançó 8) o en gradació de complement directe («*J'entendis la porte*», «*J'entendis la lampe*», «*J'entendis son âme*», de la cançó 11).

Aquest element del parèntesi intercalat en sèrie a l'estrofa i la màgia numeral van influir els primers poemes de García Lorca. Un crític, Adolfo Salazar, havia assenyalat ja l'ombra de Maeterlinck (i la de Juan Ramón Jiménez) en el primer llibre del poeta andalús. «*De ambos influjos proviene, acaso —deia Salazar en un article publicat a «El Sol» el 30 de juliol de 1921—, la exquisita mezcla de aristocracia y popularidad que tiene la poesía de Lorca y que es general en sus poemas de 1920.*»

¿I què hauria dit, doncs, dels aplegats en el volum *Canciones* (1921-1924), on l'adjectiu numeral figura en una vintena de composicions i en una trentena, almenys, de versos? Sobretot la «Canción de las siete doncellas», amb les estrofes entre parèntesis, intercalades, que fan una mena de contracant, prové directament, em sembla clar, de Maeterlinck.

21 d'octubre

Article, molt ben fet, enginyós, suggerent, de Joan Fuster a «La Vanguardia». Comença preguntant-se quina influència poden tenir sobre els textos literaris les circumstàncies anecdòtiques de llur elaboració. Li interessaria de saber «on» i «com» ha estat escrit tal poema, o aquella novella, o tal altre drama o article. S'ho demana, diu, mentre prova d'escriure, amb dificultat (però que bé se n'ha sortit!), en una mediocre cambra d'hotel italiana, lluny dels seus llibres i habituds, i amb un bolígraf a la mà, en lloc de la seva personalíssima i imprescindible màquina d'escriure.

Aquestes preguntes de l'«on» i del «com» podrien ser la base d'una enquesta interessantíssima. Si jo hi hagués de contestar diria que de la màquina d'escriure no me n'he servit mai. En desconfio, com del dictat. D'aquest, encara més. La ploma o el bolígraf eviten, de mi al paper, tota distracció o llacuna. Són, i em cal, silenciosos. El silenci em procura l'indispensable aïllament. Així i tot, pot donar-se una soledat no silenciosa. Per exemple, en un autobús ple de gent inconeguda, en el trajecte de Saint-Sulpice-la-Pointe a Tolosa, amb unes batzegades que m'estrafeien la lletra, vaig escriure el poema «Cançó fidel». En el tren (sol, val a dir-ho, en el departament) vaig compondre, de Madrid a Barcelona, «Fi de viatge». Recordo d'altres circumstàncies anecdòtiques de l'«on» i del «com»: la «Cançó de l'amor que passa» del meu primer llibre, la vaig escriure ajagut a la platja, a Tarragona, als peus de l'anomenat «Balcó del Mediterrani». Un dels poemes de *L'ombra del lledoner*, no puc precisar quin, va néixer d'una manera encara més insòlita. Fou durant el meu servei militar; en una guàrdia a la presó Model. La soledat, el silenci de la garita varen concentrar el poema. Vaig asseure'm a terra per escriure'l, deixant arrambat el fusell a la paret, amb un menyspreu absolut, i perillós, de les ordenances militars. Però el poema era a l'abast de la mà, com un ocell aturat, i calia no deixar que volés. Amb la mateixa urgència, un dia fred de desembre, a peu dret, al passeig de La Castellana de Madrid, va sortir-me un poema de Nadal: «A la filadora del Pessebre». I en l'ombra ardent de Recasens, un migdia atüidor d'agost, mentre els companys, cansats de la caminada, s'endormiscaven, varen quedar fixades en la cara blanca d'una fulla d'àlber les paraules essencials de «Cua de dofí».

No sé si aquests detalls interessarien a Joan Fuster. Ni si podrien influir en la comprensió i valoració d'aquells textos.

La meua resposta a l'enquesta afegiria encara que rarament escric a la tarda o de nits. Algun article, potser sí. Pocs, però. Versos, cap.

23 d'abril de 1974

Em recordo —amb una certa freqüència, i mai no ho he oblidat— d'un crim que em va impressionar fortament. Devia ser pels volts del 1917, no n'estic segur. Un dia vaig parlar-ne, incidentalment, a Luis Romero, que també es recordava curiosament del fet, però tampoc ell no podia precisar-ne la data. Era, això sí, de «quan mataven pels carrers», de quan es mataven els pistolers dels sindicats rivals. Ho vaig llegir en un dels diaris populars («La Lucha?», «El Diluvio»?) que jo solia fullejar de jovenet en una barberia veïna. Diu que una nit, en tornar a casa, un obrer anomenat Eveli Boal, fou mort a trets, covardament, davant la graonada de Santa Maria del Mar. El nom i el fet se'm van quedar gravats a la memòria. Jo no sé qui era l'Eveli Boal, però me l'imagino un anarquista teòric, idealista, com era en la seva adolescència Joan Salvat-Passeit. Perquè, detall inesborrable —a més a més de l'escenari patètic que era, en la fosca nit, el portal de l'església—, la víctima, deia el diari, caigué entre un escampall de llibres: el pilot de llibres que portava al braç.

Avui, festa del llibre, he pensat una vegada més en l'Eveli Boal.

1er. de maig

Som a la Selva des d'ahir a la nit. Aquest matí, amb bon sol i una mica de tramuntana, he anat fins als Gorgs, al peu de la pujada del coll de Sant Genís. La riera encara porta un fil d'aigua, que de vegades s'amaga sota el pedruscall, després de les darreres pluges. Que verda, la muntanya! L'alzinar del Mas d'en Cervera rosseja de fulla nova. El camí passa entre llargues catifes verdes, a banda i banda. Un esclat de flors silvestres: timó, estepa (blanca i negra), mil coixinets de farigola rosada, i botons d'or, vernissats i lluent. Algunes ginesteres comencen a florir. Passat Quiendalt, els esbarzers destorben una mica, però no punxen. Són tendres, tot és tendre, com el cant del primer rossinyol que he sentit en tornar. Semblava un ocell nounat, que s'assagés tímidament. Fins he dubtat que fos un rossinyol.

Ho era, però. Quan després de seure una estona a les roques dels Gorgs, que fan com una mena de resclosa natural, i d'haver escoltat la tranquil·la cançó del petit salt d'aigua a la meua vora, he tornat pel mateix camí, la Lola del Mas de l'Estela, carregada de lilàs, i més lleugera que un isard, m'ha confirmat que sí, que era un rossinyol. Que cada any arriben i els senten quan comença el treball d'ensulfatar les vinyes, en aquestes primeries de maig.

12 de juliol

De pas a París, camí d'Anglaterra, calia fer una visita al poeta Agelet. Hi hem anat amb la Pilar, a les cinc de la tarda. L'avinguda Pere I de Sèrbia, deserta. Som davant del número 3. La casa no té ara porter. Els veïns, per unes mal enteses raons d'economia —se'ns en doldrà d'ací un moment el poeta—, ho decidiren, per majoria, així. Pitgem un botó i s'obre la porta. Mig a

les fosques, i de memòria, arribem al pis de l'Agelet. Li havíem anunciat la visita i ens obre ell mateix. Camina amb dificultat. Les cames, delicades, inflades (ens mostra els turmells revestits de gruixuts mitjons), tot just si el deien caminar. Té 82 anys, i ha caigut més d'un cop pel carrer. Com que no s'arrisca lluny, sempre hi ha un passant conegut que el redreça. Agelet enraona, lúcida a despit de l'edat, fidel però a les seves obsessions de sempre: la casa de Vilagrassa, prop de Tàrraga, que va restaurar —i ens en deixa veure algunes fotos—, les terres que de mica en mica es va venent i, sobretot, els seus treballs de poesia i l'aflicció de les errates. Mai no oblida aquell barroer «olor de minestra» que va destruir la imatge «olor de finestra» finament inventada.

Brillen en una tauleta, per a nosaltres, unes copes de cristall. Agelet ens ha rebut en un salonet-despatx. Damunt del petit escriptori, un retrat de Shakespeare, bellament enquadrat i, més modesta, una foto de Baudelaire. Li pregunto en què treballa ara. Refà, retoca, tria, em diu. Sobretot, corregeix. Errates i errors. Un recull —potser de poesies completes— sortirà a cura de la Fundació Vives, amb un pròleg d'Antoni Comas.

A través de les cortinetes del saló, la tarda s'agrisa. Des d'aquest balcó, fa molts anys, en ocasió d'una altra visita al poeta, entrevèiem, corpulent i gesticulant, assegut a la seva poltrona, a la casa d'enfront, a la mateixa avinguda, el poeta Paul Claudel.

En prendre comiat, Agelet, amb la seva gran cortesia, i sota el pretext d'haver de recollir la correspondència a la bústia del vestíbul, ens acompanya, lent, escala avall, fins a la porta del carrer. Soledat i desert. El cel s'ha enfosquit encara més. Cau una pluja fina i espessa.

14 de juliol

Del meu viatge a Anglaterra —prades, castells i catedrals—, què en recordaré? Londres? Quina bella ciutat!; ofusca París. Oxford, ja la coneixia. Els seus patis i claustres m'han enlluernat altra vegada. I a la Bodleian Library he trobat, satisfet i fidel, les mateixes il·lustracions de Llibres d'Hores, amb els seus blaus i roses inefables, de quan va acompanyar-m'hi, fa vint anys, Joan Gili. St. Albans, quin descobriment! La seva catedral, amb aquella tela de la Santa Cena on els dotze apòstols (cal comptar-los bé) són una colla confusa —gairebé sense rostres— entorn del Salvador; els carrers del seu barri antic, amb les ventrudes cases Tudor, i a cada façana les cassoles penjades on petúnies, geranis i fúcsies lliguen un ram multicolor. Coventry: la catedral nova, tan alta i clara, i rica, no fa oblidar, ans al contrari subratlla, les runes del temple proper destruït per la guerra. Patètica imatge d'església cremada. Per sostre, l'ample cel. Mitges parets i els arcs nus del que foren altars laterals dibuixen la llarga nau. I al fons, encara amb alguns filferros retorçats, com testimonis d'un foc cruel, les parets de l'altar major. «*Father, forgive*» hi és escrit. «Perdona», no «perdona'ls». Suprema, sòbria elegància dels mots. Tots hem de ser perdonats. Potser qui va gravar aquelles paraules pensava també en la destrucció de Dresden. O en la bomba de Hiroshima. Els bisbes polonesos, en un missatge als d'Alemanya —que l'orgull del govern de Varsòvia no va deixar cursar— invocaven també un perdó recíproc. Ells, que tant havien sofert!

Canterbury: quina pau, en la frescor de la seva catedral! Era l'hora de l'ofici. Al fons del fons, més enllà de l'altar, uns homes revestits amb túniques

negres i vermelles cantaven amb veus greus o tendres els salms, mentre, alternats, pels altaveus, ens arribaven fragments bíblics. Un sentiment ecumènic ens transportava a Montserrat.

Però el record més dolç és el de Stratford. Deixant enrera l'esquena semicircular del teatre de Shakespeare, i a través o a la vora dels prats veïns, ens sobtava de cop la vista del vell pont sobre l'Avon, o ens acostàvem a l'església de la Trinitat, amb el seu cementiri. Visió de les pedres tombals, amb inscripcions mig esborrades, sota els roures altíssims, voltades d'una gespa verdíssima i en un silenci que només trencava el cant burleta dels ocells. Qui no haurà pensat: com m'agradaria de ser enterrat aquí! Pensament enganyós, perquè les despulles ignoren l'herba i els arbres i no senten el cant dels ocells, ni s'adonen amb la corba propera del riu.

Recordo que un pensament semblant d'admiració, aquesta vegada pel cementiri de Cadaqués, camí de Portlligat, expressat per Carles Riba a Rosa Leveconi («no em desplaïria de ser enterrat aquí») va ser l'inici de l'homenatge al nostre gran poeta en assolir la seixantena. No una tomba, però sí una casa li vàrem ofrenar. A Cadaqués, no lluny de Portlligat. I amb una terrassa des d'on es veia el mar onejant com la vida.

15 de juliol

En tornar del nostre viatge, veig pels diaris que un d'aquests dies ha mort Carles Sindreu. Feia anys que no l'havia trobat. Les darreres vegades, a la porta de la seva botigueta d'antiquari, al passeig de Gràcia. De fet, quan hi vaig tenir una mica de relació va ser pels volts del 1935. Era l'època de l'ADLAN. Exposicions, concerts: la crida de l'art nou. I Sindreu (esnob? dandi?) brillava al front d'aquell grup.

Em sembla que va ser l'ADLAN (en Sindreu, doncs) qui va fer representar per primera vegada a Barcelona la *Història del soldat* de Ramuz i Strawinsky. La cosa s'esdevingué, penso, al passeig de Gràcia (al Saló Rosa?). Què n'ha passat d'aquells cenacles? Avui, qui els refarà? A Barcelona hi havia encara un delicat aiguabarreig d'aristòcrates, burgesos, intellectuals i artistes. També hi havia, a l'altra banda, un Ateneu Enciclopèdic Popular, roent d'activitat cultural i de voluntat redemptora.

Un dia, en la colla de l'ADLAN, aparegué la figura elegantíssima, i bella, de Nadia Sokolova. Sindreu, que semblava el seu *chevalier servant*, devia saber d'on va sortir. Somrient i discreta, la russa Sokolova escrivia versos en francès. Eren uns versos murmurats i clars, a la manera d'un Paul Éluard elemental.

Sindreu ens en féu arribar una mostra als «Quaderns de Poesia». Figuren, en un peu de pàgina, al número 6, sota el títol, ben sobri, de «Poèmes».

*...n'attrappe pas les papillons
ta maison est ouverte au vent
et j'aime surtout l'espace
entre ta bouche et ton sourire...*

Feien bonic. I al final:

...ne crois jamais en moi
tu y perdras ta tête
les renards argentés
vont bientôt tous se battre.

Ningú no va tenir gaire temps de «creure» en Nadia Sokolova. Un bon dia va desaparèixer de Barcelona. Anava als Estats Units, a casar-se, probablement amb un enginyer, o amb un home ric. Com la Ben Plantada, com l'Haidé de Maragall o l'amada secreta de Gaudí, va deixar-nos per sempre. Les festes de l'ADLAN en varen patir. Enyoraven la claror eslava dels seus ulls. I en el seu nou país les guineus platejades es degueren batre per ella.

12 d'agost

Núria Serrahima a Cadaqués. Entre els ferros del seu balcó, sobre Port Doguer, les barques i el mar blau. Núria ens diu que ha perdut la novella que pensava enviar al «Josep Pla» d'enguany. Dintre la bossa on portava els quaderns del manuscrit a Barcelona, per tal de fer-los passar a màquina, se li vessà un flascó de perfum, i totes les pàgines es varen esborrar. No se'n salvà ni una ratlla. Sembla cosa de bruixeria, li dic. M'ensenya una carta escrita a dues cares, en un full gran, que també portava a la bossa. Ha quedat ben neta, no s'hi llegeix ni un mot. Només, confuses, en algun indret, les seques incisions de la ploma o bolígraf. Per consolar-la, li recordo que jo també vaig perdre el meu primer manuscrit, amb uns quants dibuixos de Barradas que havien d'illustrar-lo. I la serenitat amb què Josep Carner va acollir la desaparició d'un seu llibre de versos, oblidat en un taxi. Però aquest esborrament total, i els papers que et queden a la mà, com si res no hi haguessis escrit, deu neguitejar més.

El perfum, m'explica Núria, era un «Je reviens». *Je reviens* = *revenant* = fantasma. Sí: alguna cosa de bruixeria.

4 de maig de 1975

Ahir vàrem enterrar Conxita Badia. Era la cançó feta dona. Cantava ella i ensenyava, incansablement, a cantar. Em diuen que durant dos anys arrossegà amb coratge la seva cruel malaltia. La vigília de la seva entrada a la clínica donava encara una última lliçó. Les cames no l'obeïen: calia agafar-les-hi i estendre-les sobre un banc o tamboret. En ple coma, quan ja no coneixia ningú, un deixeble, vingut de Mèxic, Heleni Girbau, la saludava amb una de les seves cançons preferides, potser aquella *Pastorella* de Paisiello, o qui sap si una *tonadilla* de Granados, o simplement una de les cançons populars harmonitzades per l'Alió. Instantàniament, la malalta obrí els ulls, com tornada a la vida, i s'excusà de no poder respondre al cant amb un altre cant.

Quantes vegades, al llarg de tants anys, no dec haver sentit la veu càlida i cristallina de Conxita Badia! Els records s'arraïmen a la meua memòria: a casa seva i a casa meua, a la Catalònia, a can Bonet Garí, on va estrenar, l'any 47, les meves *Vint cançons* musicades per una colla d'autors. Més sovint, els concerts al Palau. I entre boires m'arriben unes cançons de Gerhard, l'any 35 o 36, en el Festival Internacional de Música Contemporània, i en una de les festes que el cloïen, a la Torre de les Escalles, dels Roviralta, a l'avinguda de

Pedralbes, entre els sons alirets d'un saxofon danès, en un somriú que aviat la guerra civil estroncaria, el «Plaisir d'amour», encetat per una Conxita eufòrica i corejat per tots al seu voltant. Però el que mai no oblidaré, per temps que passi, és una «Cançó de Solveig» amb què ens delectava Conxita, una nit d'estiu sota la lluna, a la platja de Calafell, on l'ajuntament de Barcelona havia instal·lat una mena de república escolar sota el nom de Vilamar. Era l'any 22? Ventura Gassol m'havia invitat, amb Josep Maria de Sagarra, a passar-hi un parell de dies. Quina emoció, Déu meu, la música de Grieg en llavis d'aquella dona! Solveig era per a mi una imatge exòtica de l'etern femení i un eco alhora de la meua promesa llunyana. Els ulls se m'entelaven. Com ahir me'ls omplia de llàgrimes, a l'església de la Bonanova, aquell «espiritual» del «Vell pelegrí» que tots cantàvem a plena veu, amb ímpetu, com per oferir a Conxita, àngel cantaire, el camí dels àngels i de la pau.

17 de maig

Ahir, del tren estant, els camps eren verds, però magres. Blats que no pujaven més d'un pam. No plou, no ha plogut. Com ho farem! En arribar a la Selva, una lluna, rogenca, de perfil esborrat, com engreixada per la boira, brillava cap al cim de Sant Salvador. El jardí és tot florit de geranis i malva-rosa. Les caputxines emplen, sobreixint-ne, el gran cossi de terrissa que traguérem del trull abandonat. Les fulles de les hortènsies, amples i envernissades, no semblen, però, patir de la secada.

Aquest matí hem fet una breu caminada fins al castanyer que es dreça, passant el Mas d'En Batlle, a mig camí de Sant Romà. Vora la riera, on s'escola un prim fil d'aigua, les roses vermelles i els lilàs dels horts perduts s'esbadeïllen per a tothom i per a ningú. En els cirerers de prop del Mas comença tot just d'acolorir-se una fruita menuda.

El sol, pel camí, gairebé cremava. Ens hem assegut al peu del castanyer, d'espesseït brancam, adossats a unes roques, a l'ombra. Dalt de l'arbre cantava un rossinyol. El buscàvem, inútilment, a través del fullatge. El vent, un vent de boira, feia moure les branques, feixugues, que oscil·laven a intervals com ventalls. Vèiem les fulles a contraclaror, amb els seus nervis ben simètrics, i el dentat del seu entorn. I el cant del rossinyol, ara semblava murmurar una frase, ara l'exaltava, sonor i ple, com un raig d'aigua, o dreçava en una nota repetida sis o set vegades les seves torres, fins, diríeu, a perdre l'alè. Lluny, greu, apagat oboè, l'acompanyava la triple síl·laba de la puput. El gall puput que diuen, diu, al Rosselló.

8 de novembre

M'agrada de refer vells trajectes, vull dir trajectes d'altre temps, pels carrers de la ciutat. Els que feia del col·legi a casa o de casa al col·legi. Carrer del Regomir, carrer Ample i, per la plaça d'Antoni López, la nua esplanada del port i la Barceloneta. Quins canvis, en cinquanta o seixanta anys! Us adoneu que al carrer del Regomir la gent és una altra. S'hi deu haver produït, gràcies a les immigracions en massa de la postguerra, i també pel simple transcurs del temps, un veritable transvasament de població. N'hi ha prou amb constatar la desaparició de tantes velles, discretes, distingides botigues, com, per exemple, el si-

lenciós i ombrívol negoci de «cintes i galons» de can Giralt, i l'actual abundor de bars i tavernes. El barri ha esdevingut espès i barroer.

Avui, havent d'anar del carrer de Petritxol al començament de la Laietana, he evitat les vies de consuetud i he esbiaixat per tranquils i silenciosos carrers. De la plaça del Pi, deixats els Banys Nous a l'esquerra, he creuat el carrer del Call i he sortit, per Ferran, a Avinyó. Anys i anys feia, moltíssims, que no havia baixat més enllà de la cantonada d'Escudellers. Aquest cop he anat seguint Avinyó avall i m'he recordat que sovint, tornant de nit del teatre, amb el meu pare, a peu, és clar, fèiem de pressa aquest camí. Quants anys devia tenir jo? Dotze, potser? De quins teatres veníem? Algun cop, del Novetats, o del Romea, on solien fer cada any la seva festa els adroguers, però més sovint del Paralel, on vèiem els melodrames d'en Parreño (a l'Apolo o a l'Espanyol, que per aquells temps es va cremar) i aquell inflammat i primari *Sol de la Humanidad* de Fola Igúrbide, que tant va impressionar-me. En Juan Arbó, no fa gaire, en parlava en un article. He buscat l'obra a l'Ateneu, per llegir-la i confrontar-la amb els meus records. No la tenen. Em caldrà buscar-la a la llibreria teatral d'en Millà. Potser tindrè més sort.

A mitja nit, doncs, tornant de teatre, solíem passar per aquí, camí de casa. Els carrers eren ben deserts. Com ressonaven les nostres passes, estranyament, damunt l'empedrat! Sobretot en travessar aquesta minúscula placeta, clova de nou, que avui he revist, després de tant de temps, que lliga, com un genoll, el carrer d'Avinyó amb el de Gignàs. És la plaça més petita, em penso, de Barcelona. Petita i graciosa, amb les façanes còncaves de les cases. Tan petita que ni té nom. No té nom de plaça, vull dir. Li ha calgut agafar el d'Avinyó, com si en fos un eixamplament capriciós. És talment una placeta de somni.

8 de març de 1976

En Lluís Millà, el llibreter, va tenir fa unes setmanes l'amabilitat de regalar-me un exemplar d'*El Sol de la Humanidad*. Però em feia una mica d'angúnia de llegir-lo. Pressentia que la meua admiració de quan —als onze, als dotze anys?— vaig assistir a la representació de l'obra («la que més m'ha agradat a la meua vida» recordo d'haver dit al meu pare, en sortir del teatre) cauria feta bocins. I no ha estat sinó avui, en el tren, de Llançà a Barcelona, que m'he empassat, d'una tirada, aquest «*drama moderno de tendencias sociales, en cinco actos divididos en trece cuadros*».

Es tracta, evidentment, d'un *dramón*, compost amb substàncies anarquistoides, pseudo-filosòfiques —d'una filosofia barata, poada, de segur, en aquelles mateixes publicacions que nodriren l'adolescència de Salvat-Papasseit. Hi he retrobat —és gairebé l'únic record que em quedava de l'espectacle, junt amb les teies enceses del final— aquella mena de ballet didàctic en què les tres filles del savi Ovaldo Padewski, degudament ensinistrades, encarnen la doctrina del pare. Quan aquest pregunta: «¿Qué es la vida?», l'una diu «Yo le doy conciencia», l'altra «yo le doy presencia», l'altra «yo le doy esencia». I entre preguntes i respostes es desplega tot un catecisme àcrata. «Yo soy la idea», «yo soy la forma», «yo soy la materia». És inútil que cap de les noies-símbol es mogui sense l'ajut de les altres dues. I totes tres són «força».

La lectura d'aquesta obra, que tant havia impressionat, sense comprendre-la, els meus deu o dotze anys, em revela ara, però, alguns dels seus significats. El

savi Padewski, protagonista, no ha pres part a la revolta, però és víctima de la repressió. Ell es declara culpable per tal de salvar un fill seu. Però és ja el seu llibre, *El Sol de la Humanidad*, bíblia dels revolucionaris, el que l'acusa. A tot Europa la sensació és immensa: *«las universidades, las academias, los ateneos... cuantos aman la civilización... moralistas y hombres de ciencia piden la libertad del gran filósofo»*.

He pensat de seguida en el cas Ferrer i Guàrdia, l'afusellament del qual va esdevenir-se el 13 d'octubre de 1909 i que va provocar a tot Europa una comoció general. Menys d'un any després el drama era estrenat (el 23 de setembre de 1910) al Teatre Apolo. El públic del Paralel, per força, i el seu entusiasme ho revelava, devia copsar l'evident allusió a uns fets tan recents.

Un altre aspecte d'aquest drama que m'ha cridat vivament l'atenció és el puritanisme revolucionari en boca d'un dels personatges. Resulta que, per tal de desorientar la policia de Sant Petersburg, un centenar de conjurats, armats fins a les dents, s'han escampat pels cafès-teatres on es representen «obres molt obscenes». Allà no infondran sospites, perquè la policia «sap perfectament que tots els que solen acudir a aquests espectacles poca cosa tenen d'homes, i res no en cal témer». *«La raza varonil huye de esos teatros indecentes, donde se desfloran los encantos de la honestidad y se debilita el vigor de la noble especie humana.» «En cambio se clausuran las escuelas y centros de enseñanza popular.» «A los déspotas no les conviene que haya obreros ilustrados. Prefieren que el Arte manche sus alas de oro en la escena prostituida, para que se rebaje el nivel moral de los espectadores. De este modo se pierden las energías del espíritu, y así es como un pueblo merece ser esclavo.»*

El Salvat-Papasseit d'*Humo de fábrica* escrivia, pocs anys després de l'estrena d'*El Sol de la Humanidad*, i potser abans i tot, paraules molt semblants. Per alguna cosa l'any 1913 l'escriptor revolucionari Àngel Samblancat proclamava, amb admiració i tendresa, des de les pàgines de «Los Miserables», que «Gorkiano» li semblava un germà de sant Lluís Gonzaga i de sant Estanislau de Kostka.

TOMÀS GARCÉS